

BUTLLETÍ

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any I

Abril 1976

N.º 2

Cinquanta anys després

Gairebé coincidint amb el repartiment d'aquest segon número del Butlletí, el «Grup d'Estudis» ha organitzat uns actes que recorden l'aparició a Sitges, en el mes d'abril de 1926, de la revista «L'Amic de les Arts».

Perquè en quedi un document escrit, hem editat un programa, il·lustrat i amb articles, que s'ha posat a la venda aquests dies.

Recordar és tornar a viure. I és això el que anem a fer els que hi érem en aquelles dates. Però viure aquell moviment ara per primera vegada, fer-se'l seu, i allargar les mans per damunt d'aquest arc de cinquanta anys, i saludar joiosos els principals animadors de la revista —Carbonell, Foix, Gasch, Cassanyes, Montanyà i Dalí—, és el que es proposen de fer els nostres joves companys, els que, en una vetlla de recolliment i estudi a la biblioteca, van descobrir, joiosos, que un dia va sortir a la llum, editat a Sitges, «L'Amic de les Arts», com un crit ardent en pro de les novetats més extremes de l'art i de les lletres.

A l'hora que uns companys s'apassionen per allò que és una llambregada cap al futur, uns altres amics nostres posen en marxa la secció d'Arqueologia del «Grup d'Estudis».

I així queda plena la nostra missió: ésser un punt d'enllaç entre el passat i el futur.

Francesc de B. Moll i Mn. Antoni Alcover

Tots aquells que ens mou l'afició a l'estudi i a la cultura, tenim una munió de fites, on emmellar-nos. Penso primer de tot en Erasme de Rotterdam, que podria ser el patró laic de les nostres activitats. Però moltes vegades no cal endinsar-nos en aquests exemples llunyans de la història, sinó que aquestes fites a imitar les tenim, de carn i ossos, al costat nostre. Una d'elles és Francesc de B. Moll que amb tant de justícia ha estat recentment investit amb el títol de doctor «honoris causa» per la Universitat de Barcelona, si bé ell ha dit d'una manera molt planera i molt casolana que aquesta alta distinció li convenia més aviat per la raó de «laboris causa».

Sabem tots prou bé que Francesc de B. Moll és per antonomàsia «l'home del diccionari», és a dir la persona que ha dut a terme aquesta obra ingent d'una manera quasi heroica que és el «Diccionari català-valencià-balear», que es pot considerar un dels més grans i útils repertoris lexicals de les llengües romàniques.

El Diccionari és una obra que consta de 10 volums i fou redactat i iniciat per Mn. Alcover i continuat i acabat per Francesc de B. Moll, principalment, amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarner i d'Anna Moll.

No es poden separar, gràcies al diccionari, els noms d'aquests dos grans homes, particularment, admirats en un grau elevat.

L'any 1862 a la vila de Manacor, a les Illes Balears, naixia Antoni M.ª Alcover que, temps endavant, havia d'esdevenir el famosíssim Mossèn Antoni M.ª Alcover i Sureda, canonge de la

Seu mallorquina. Morí a Palma de Mallorca l'any 1932.

Francesc de B. Moll, deixeble seu, fidel i entusiasta, escriví ja fa alguns anys, la seva biografia. Es titula *Un home de combat* (1). El títol ens sembla que no pot ser més adient. La personalitat de Mossèn Alcover es caracteritza pel seu esperit de lluita, pel seu constant estat de polèmica. Ell es proposa una fita: la confecció del diccionari exhaustiu de la llengua catalana. Tingué un amor màxim. Aquest amor era immaterial i ideal: la llengua catalana. Mossèn Alcover, barreja de virtuts i de defectes, com tot mortal, no vull dir que hagi estat la persona que més ha estimat la seva llengua nativa, que és la nostra, però sí que l'estimà com el que més. Molts s'hi podran, sens dubte, igualar però no crec que ningú el pugui superar. Per la llengua catalana, estudià fortament i malgrat les seves limitacions, va arribar a ser considerat una autoritat internacional en matèria filològica. Per la llengua catalana, la seva Dulcinea, perdé amistats, diners, salut i vida còmoda i fàcil. Estimà i respectat per tothom fins a ser considerat l'Apòstol de la llengua catalana, degut a distintes vicissituds, fou després rebutjat i vilipendiat.

Mossèn Alcover a la vegada que treballador incansable era d'un primitivisme ferotge. Era un autèntic almogàver. Però els seus polemistes tampoc no saberen estar a l'altura de les circumstàncies. Se li negà el pa i la sal i arribà un moment que no li quedà cap amic, especialment entre la gent del Principat. Mossèn Griera, un dels seus enemics, en morir Mossèn Alcover, noblement, reconegué que tots li havien tirat la pròpia pedra. Pompeu Fabra, però, se salva d'aquest cúmul de misèries i de petiteses. Ell havia estat blasmat i injuriat públicament per Mossèn Alcover i, quan ja vençut i derrotat el canonge

mallorquí intentà la reconciliació, Fabra l'acolli afectuosament i sense cap record amarg. Aquest demostrà que a més de ser un gran gramàtic era un home de cor generós, un esperit elevat, com, desgraciadament, no se'n troben pas massa entre nosaltres.

Jo no m'atreiria a dir que sense un Mossèn Alcover no hi hauria hagut un Fabra. Crec que seria exagerat fer aquesta afirmació. Però sí que es pot dir que el treball de Mossèn Alcover preparà el de Fabra, que la tasca del mestre manacorí fou aprofitada per aquell que després portà la gramàtica catalana al grau més elevat d'ordre i científisme.

Per altra banda, la biografia de Mossèn Alcover omple el nostre esperit de tristesa en veure com persones que els guiava el mateix objectiu i el mateix anhel, s'anulaven i entredevoraven. ¡Quin cúmul d'energies perdudes per atacar-se i defensar-se! ¡Quin malversament de talents en qüestions estèrils!

La biografia de Mossèn Alcover és un bon tema de reflexió, per fer-nos aprendre que el país només el podem millorar fent obra constructiva, no deixant-nos dominar ni per petiteses ni per mesquineses.

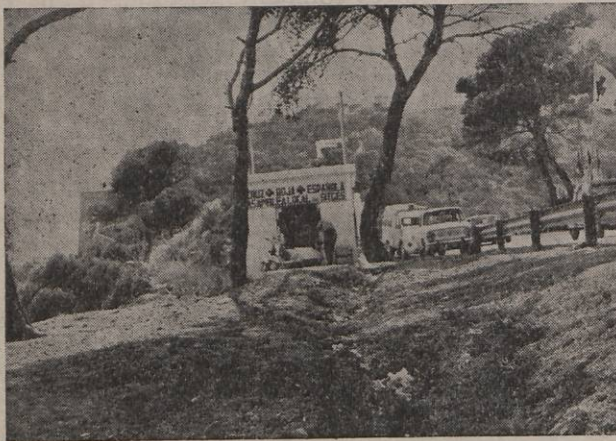
Obra constructiva sens dubte l'ha feta F. de B. Moll. I no solament amb el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, esmentat abans i que repetim és un monument ingent a la nostra estimada llengua, sinó amb una obra com la que ara comentem.

F. de B. Moll és l'antítesi de Mossèn Alcover. Si aquell tenia molt d'intuïció, sentiment i arrauament, aquest és serenitat, esperit científic i equilibri. I malgrat tot demostra un respecte i una estimació gran pel canonge mallorquí. No amaga pas els seus defectes, que no seria cosa de justícia, però sap valorar la feina bona que executà. ¡Com sap destacar l'esperit ingenu, infantil i ple de bona voluntat del sacerdot mallorquí! En definitiva reconeix el mèrit d'aquell que l'inicià en el cultiu i en l'amor de la llengua catalana. Veritablement l'actitud de Francesc de B. Moll és digna i exemplar.

VENTURA SELLA

(1) FRANCESC DE B. MOLL: *Un home de combat* (Mossèn Alcover). Biblioteca Reixa. Palma de Mallorca, 1962.

El Massís de Garraf

Havent llegit els tres volums de l'«Espeleologia del Massís de Garraf» de Joan Borràs, veig que hi ha aproximadament uns quatre-cents avencs i coves. Fa constar el lloc on són enclavades i el terme municipal a què pertanyen, a més, un gràfic de la forma com estan constituïdes i les mides de llargària i fondària.

En el catàleg primer hi figuren tots els que hi ha en el Pla de Camp Gras, terme de Sitges i Begues, cim de la Morella, Valls de Vallgrassa, Ximosa i Teix. El segon, tots els que hi ha en torn de l'abocador d'escombraries, o sigui fons de Terradelles, Vall de Joan, i Sot de l'Infern, del terme de Gavà i fons del Bruc de Begues. I el tercer, tots els encontorns del massís: la Fita, Masets, Plana Novella, Puig de la Mola, fins a arribar a l'Aramprunyà, i el litoral des de Castelldefels fins a Sitges. En aquests tres volums he trobat dues petites errades perquè posa la Cova Negra i l'avenc de Can Ramonet com a pertanyents a Sitges i el primer és de Sant Pere de Ribes i el segon és d'Olivella.

Els primers pioners de Garraf que es posaren a estudiar-lo foren el canonge Almera i el cartògraf sabadellenc Eduard Brossa. El canonge era fill de Vilassar de Mar (1845-1919) i ara fa cent anys va fundar el Museu Geològic del Seminari de Barcelona. Era íntim amic de Manuel Llopis i Bofill, autor

de l'«Ensaig Històric de la Vila de Sitges», tots dos havien actuat junts en assumptes de beneficència del Bisbat. L'obra més important del canonge Almera fou el mapa topogràfic i geològic de la província de Barcelona, formant un treball únic en el seu gènere, que ha servit de guia a tots els centres excursionistes. Feien estada a les cases de pagès per fer aquest estudi del terreny, a causa de la dificultat de les comunicacions. En una d'aquestes estades es trobaren a Campdussens el canonge Almera i el Dr. Freixes, cunyat de Llopis i Bofill. El canonge estava preguntant a la pagesia els noms toponímics del mapa que estava acabant de fer i que es va editar l'any 1897. El Dr. Freixes va anar a posar-se en contacte amb el noi gran de can Ràfols perquè el fes de guia en els seus recorreguts pel massís i amb una paciència de franciscà va anar recollint la flora, va recórrer els fondos abruptes del Tro, Salt, Infern i, sobre tot, aquells cims tan càrstics i escabrosos d'una tonalitat blanca, sense vegetació, com són el Puig Sabataire, Creueta dels Aragalls, el Rascler i la Morella. En aquests llocs només s'hi troba la farigola i el «palmito» o bargalló, que en diem nosaltres, i avui tota la premsa parla de la seva desaparició perquè es fa servir com a element decoratiu per als jardins.

El Dr. Freixes (1859-1931) va recórrer tot el massís de

Garraf i hi va trobar més de 1.200 plantes diferents. En el llibre de la «Flora de Sitges» hi figura el nom científic i el lloc on les va trobar, però les que són remeieres hi posa al costat el nom català, així tenim la labiada «Thymus vulgaris» que és la farigola, de la qual hi ha cinc espècies diferents i són origen de la bona mel que es replega a can Llussà per la gran quantitat que hi ha de romaní i farigola en la collada i en el farigolar. A més, en el llibre del Dr. Freixes hi figura la flora que hi havia en els pocs jardins de Sitges a la fi de segle i una cosa interessantíssima com són les plantes avui desaparegudes dels sorral. Recordo que abans de fer-se el Passeig Marítim anava fins al monument d'en Benaprès amb el meu avi i hi havia plantes punxoses que dificultaven el pas cap a la platja i n'hi havia unes que eren les iuques. El llibre es va editar l'any 1903.

El deixeble predilecte del canonge Almera era Mossèn Norbert Font i Sagué (1874-1910). Quan era seminarista, als disset anys, ja va fer un estudi sobre una cova de l'Ordal i ja llavors es va inscriure en el Centre Excursionista de Catalunya i va fer un treball sobre les creus de pedra de la regió que fou premiat en els Jocs Florals de 1894. El 18 de setembre del 1898, trobant-se a Ripoll, va conèixer l'espeleòleg francès Martel, que havia vingut de Mallorca. D'aquest primer contacte va néixer l'espeleologia espanyola. Va escriure en diaris i revistes les seves recerques i es poden llegir a «La Veu de Catalunya», «La Renaixensa», «El Regional», «La Il·lustració Catalana». Era molt llegit perquè tenia molta grapa en els seus articles i Martel en va reproduir molts a la revista «Spelunca» de París.

Del 20 de juliol a fi d'agost del 1898 el trobem pels fondos de la Plana Novella, fent la seva estada a Jaques, on ja havia estat el canonge Almera. Era la masia més alta del massís i un bell mirador, està a 424 metres d'altitud. La masia era gran i a més hi havia la masoveria Can Blanca, amb força terra, però es dedicava més al pasturatge. Avui estan aterrades i es pot dir que va ésser la primera que es va abandonar pels voltants de la Plana. Mossèn Font hi va anar perquè era la més propera a l'avenc de la Ferla. Quan va veure per primera vegada la seva boca va quedar impressionat de la seva grandària, més de cinc metres de diàmetre. Li va semblar que no tindria prou material per baixar i va escriure al seu amic Vidal que preparés més material. Tots els excursionistes sitgetans que hem vist la boca d'aquest avenc hem quedat parats, primerament per l'ampla boca amb l'arboç gegantí que hi ha al mig (de l'arboç en diem «cirrer de pastor») i després perquè està a l'encapçalament del Fons de les Conques, sota el puig de la Mola, aquesta muntanya que es divisa des de la punta de Terramar. He estat cinc vegades en aquest lloc, les dues primeres amb la Sección Excursionista que formava part de la Federació de Joves Cristians abans del 1936, i d'aquí en ve la fallera de l'excursionisme. Mossèn Font, mentre esperava el material, va recórrer aquests fondos de Jafrà, Vallgrassa i del Bruc, no baixant al avenc del Bruc del tot perquè li va semblar que al fons hi havia aigua. Mossèn Font era molt xarmant i anava a oir la missa a Jafrà i es va freqüentar amb tota la pagesia del voltant. Tots els materials van arribar per tren, i el dia que va baixar, junt amb el seu company inseparable Ferrer, va arribar fins al 107 metres de fons, que en aquell temps va ser una proesa. L'avenc de la Ferla, segons els gràfics, és un dels més verticals i té 181 metres de fons. Sempre havia cregut que era el més fondo de tots, però per l'exploració que va fer el G.E.S. el 1949 van veure que el més profund és l'avenc de l'Esquerrà, que

té 206 metres, i és a l'altre vessant del Puig de la Mola, en direcció a Olesa de Bonesvalls.

Mossèn Font i Sagué va anar comissionat pel marquès de Comillas al Sahara Espanyol per estudiar-ne la geologia, i buscant aigua potable per poder aprofitar aquells sorral per a l'agricultura i en va recollir una sèrie d'insectes desconeguts i fòsils per al Museu. Aquí a Garraf, el 4 de setembre de 1907, en explorar l'avenc d'en Roca descobreix i captura uns escarabats grossos i peluts de la classe «Catops» que el seu company Ferrer va enviar a l'eminent entomòleg austriac Reitter, resultant ésser una espècie desconeguda pròpia del massís, a la que posà el nom de «Troglocharinus Ferreri Reitt». D'aquí es va iniciar la fauna cavernícola estudiada per Mossèn Font, però no hi va haver manera que Reitter canviés el nom malgrat la brometa que Mossèn Font sempre feia amb en Ferrer, malgrat haver escrit a Reitter. Mossèn Font va morir relativament jove i Mossèn Faura Sans va continuar la seva tasca. Aquest, l'any 1908 va formar el Club Muntanyenc dedicat a l'espeleologia. Va escriure a «La Veu de Catalunya», al butlletí de l'Institut Català d'Història Natural i al butlletí del C.E.C. L'any 1909 publicà a la Geografia de Catalunya de Carreras Candi un treball que es diu «Index Espeleològic de Catalunya» en el qual hi ha 46 coves i avencs. El més interessant és el mapa que va fer com a director, l'any 1922, «Mapa Geològic de Catalunya», que està dividit en fulles i la fulla 39 correspon a Vilafranca del Penedès, que recorre els avencs del massís i estudia les aigües subterrànies. L'any 1910 va esbrinar si a Espanya hi havia una llei, com en altres països, que prohibís establir indústries en terrenys càrstics per por de la contaminació de les aigües subterrànies. Això no ho troba i fa un escrit, però veiem nosaltres que la única indústria que hi ha són les pedreres, però mai ningú hauria pensat que haguessin posat l'abocador d'escombraries de Barcelona.

També un altre que va treballar molt, essent subvencionat per la Societat de Mines i Aigües de Begues és en Rafael Amat i Carreres que, partint de la desembocadura de la Falconera, busca aigua per tots els avencs que recorre, sempre amb resultat negatiu.

L'activitat bioespeleològica s'emprèn altra volta novament l'any 1915 per tot Catalunya, el lloc on es troben més espècies desconegudes es aquí al massís de Garraf. El fundador d'aquest grup fou el Dr. Zariquiey, continuant fins avui el grup dels senyors Espanyol, Vilalta, Lagar, Salgà, Margalef i Lluís Filbà, els quals han trobat espècies que són com a fòsils vivents, insectes, escarabats, papallones amb ales peludes, rats penats i el més interessant que s'ha trobat són els de la classe Isopod amb el nom de «Catalauniscos Espanyoli Vand» i dues aranyes de la classe Pseudoscorpins als quals han posat el nom de «Parablethutis A.P.» i «Troglobisum racobitzell», i també garapits i peixos de la classe «dipurb» en els llocs fangosos perennes de les coves.

Abans de l'any 1936 els excursionistes sitgetans que recorriem aquests encontorns sabíem molt pocs noms d'avencs, en canvi, avui, des que es va fundar l'any 1947 el G.E.S. del C.M.B. per en Joaquim Monturiol, que avui està reconegut com un dels geòlegs espanyols més prestigiosos. En Monturiol és qui ha recorregut el Garraf i li ha dedicat més temps, estudiant, sobre tot les aigües subterrànies, junt amb en Llopis Lladó, després s'han anat ajuntant a aquesta tasca els altres centres excursionistes i amb l'esforç de tots s'ha format l'espeleologia catalana que està molt més avançada que a la resta d'Espanya. Han classificat i posat noms a tots els avencs

del Garraf, uns amb noms geogràfics del massís, o bé amb el de plantes trobades a prop, de geòlegs, i també veiem el del «pito» i el de «la flauta»; els de la Talaia de Vilanova han posat el nom de Geltrú a l'avenc que descobriren al fons de la Ginesta i, cosa que m'ha sorprès coneixent tots els noms geogràfics del Garraf és de trobar-me amb el simpàtic nom de l'avenc dels Sitgetans, que està al fons de les Piques, vora la riera de Jafra. Ja he dit a un company de la colla que de tant en tant sortim junts per conèixer els pous naixents o masies, que estaria bé que portéssim 20 metres d'electron, cordes de seguretat i hi baixéssim, i aleshores ens podrien fer una fotografia i ho enviessin i publicuessin en les pàgines d'humor del «Paris Match». El nostre lema és conèixer el paisatge del Garraf, fruit de la natura i un bon esmorzar.

Tots els terrenys càrstics tenen coves, avencs, esquerdes per on les aigües penetren i constitueixen rius subterranis, aleshores si aquests rius troben blocs de granit o pissarres o margues impermeables han de sortir a l'exterior i donen lloc a grans fonts, així tenim les fonts del Llobregat sota Castellar de N'Huc, les dous d'Abella prop de Camprodon i també unes altres fonts que molts desconeixen i és un dels indrets més bells que he recorregut del Pirineu, que són les del Bastareny, de Bagà, que s'hi pot anar amb auto, però no amb autocar, perquè el camí és molt estret i no hi pot arribar. El cas de Garraf és molt diferent, aquí tota l'aigua del massís de Garraf, càrstic com és, es perd en el mar i el lloc on més en surt és la Falconera.

A la Falconera, que també en diuen el riu de Garraf, l'any 1899 el comte de Güell hi va fer fer uns treballs i estudis per utilitzar aquest cabal pel proveïment d'aigües a Barcelona, fent túnels per dins de la Falconera i pous artificials, un dels quals és anomenat «Eusebi» i van veure que el cabal més fort és la gran surgència que brolla dins del mar. Els aforaments practicats l'any 1934 donen un cabal a la Falconera d'uns 30 metres cúbics per minut. Els del CRIS de Barcelona, han fet un bon recorregut, han travessat dos sifons que donen a una gran sala batejada amb el nom d'Estany Nou, i anant baixant a una galeria que té una pendent de 40 metres sota el mar i han fet un recorregut total de 250 metres. Aquesta gran surgència marina ja la coneixen els mariners del nostre poble.

L'Ajuntament de Barcelona, si en lloc de fer l'abocador de les escombraries, hagués buscat l'aigua com abans havia fet el comte de Güell, creiem que hi hauria guanyat. No comprenc que amb la maquinària que actualment hi ha i la direcció de persones enteses no ho hagués provat. I ha estat una veritable llàstima, perquè l'aigua surt contaminada. Però també he de dir que els sitgetans d'ara ens queixem i lamentem del destí de la Falconera, però quan varen venir els del G.E.S. al teatre Prado a explicar això que ara tothom veu, per tal de fer una protesta col·lectiva, i en Monturiol ho va exposar a l'escenari, a la sala del Prado hi havia molt poca gent, i a més, l'Ajuntament no va fer-hi una oposició rotunda, ni cap entitat del poble no va protestar com van fer-ho les entitats de pobles allunyats del massís. Només Mossèn Santiago Casanova va fer un bell escrit el 5 de novembre de 1972, puix que a Sitges és qui més en sap perquè ha estat professor de Geologia del Seminari i sap tot el treball que varen fer els seus antecessors.

Els components de l'Ajuntament de Barcelona van veure un lloc semi-desert, prop de la Ciutat, i per a ells un lloc ideal per abocar-hi les escombraries, però si algun d'ells hagués llegit els escrits dels millors geòlegs de Catalunya, de Mossèn Font i Sagué, Mossèn Faura, d'en Llopió Lladó, d'en Solé Sabarís, d'en Termes Anglés i de Joaquim Monturiol, segur que no ho fan i s'haurien estalviat aquests 2.200 milions de pessetes. Ara és un perill constant per al nostre poble, perquè dels 365 dies de l'any, 300 hi ha corrent de llevant en el mar i això vol dir que la fauna marina de la costa ben aviat serà contaminada. A més, molts sitgetans no saben que la gent del G.E.S., i del C.R.I.S. varen fer una exploració aèria sobre el mar l'any 1960, titulada «Operació Tritó» en la qual varen trobar 13 grans sorgències marines entre el Pas Trencat, La Falconera, Penyes Roges, Cala Morisca, Punta Ferrosa, cova del Pebre i Aiguadolç, resultat que es va donar a conèixer en el III Congrés Internacional d'Espeleologia a Viena. És molt fàcil que per totes aquests sorgències marines brolli aigua contaminada, encara bo que tenim l'esperança que els contactes que l'Alcaldia té amb la Diputació resoldran aquest problema tan anguniós per al nostre poble.

SALVADOR PICAS

PATROCINAT PER LA

Caixa d'Estalvis del Penedès

